

kapcsolatban állt a felvilágosodás nagy gondolkodóival, s az európai kortársak a felvilágosult uralkodó mintaképét látták benne. V. Molnár László kötetét ezért nemcsak szlavisták, de a felvilágosodás iránt általában érdeklődő olvasók is haszonnal forgathatják. A szerző elvitathatatlan érdeme, hogy Katalin korának bonyolult, olykor ellentmondásos viszonyait közérthetően, de mégis igen precízen, a részletek iránti érzékenységgel mutatja be.

PIRGER ORSOLYA

Catalogues régionaux des incunables des bibliothèques publiques de France. Volume XV. Bibliothèque de l'Académie de médecine, Bibliothèques interuniversitaires de santé (médecine et pharmacie), Bibliothèque centrale du Service de santé des armées, Bibliothèque du Muséum national d'histoire naturelle, Bibliothèque de l'Observatoire de Paris, Bibliothèque de l'École polytechnique, Bibliothèque de l'École nationale des ponts et chaussées, Bibliothèque du Conservatoire national des arts et métiers, Bibliothèque du Sénat, par Yvonne Fernillot, Pierre Aquilon, Genève, 2014, Droz (Histoire et civilisation du livre, vol. 34.) 407 p.

A francia nyilvános könyvtárakban őrzött ősnymtatványok számbavétele, és egy modern könyvkatalógus sorozatban történő közreadásának munkái az 1970-es években indultak. Az akkori tervek szerint történelmi régióként haladnak a munkákkal, és a sorozat darabjainak számozását előre meghatározták. Az első kötet 1979-ben jelent meg (Champagne–Ardenne), máig 17 kötet kézbe vehető, a 9. számú hiányzik még (Nord Pas-de-Calais), és persze a folytatás. Még hosszú évtizedek kellene a teljes munka befejezéséig, és további 10 kötet (a nemzeti könyvtár nélkül) megjelentetése.

Ahogy a kötet hosszú címében szereplő könyvtárak elnevezéséből is sejthetően jól látszik, egy olyan könyv együttest mutat be ez a katalógus kötet, amely tematikájánál fogva speciális gyűjteményt alkot. A 15. század tudományos szakkönyvtárának közös katalógusa ez. Alapvetően általános orvostudomány,

gyógyszerészet, és sebészet. [A legtöbb művet a *Bibliothèque de l'Académie de médecine, Bibliothèques interuniversitaires de santé (médecine et pharmacie)* őrizte meg (113, illetve 97 kötet).] Az élettudományok területe kibővül a botanikával, az asztronómiával, illetve a természetre vonatkozó legátfogóbb ismeretekkel. Nem jelenti ez azt, hogy ezek a természettudományi szakkönyvtárak elfeledkeztek volna a teológiai, vagy a filozófiai alpművek beszerzéséről. A Francia Szenátus (*Bibliothèque du Sénat*) könyvtára pedig nem kevés jogi munkát is megőrzött.

A katalógusban 272 kötet részletes leírása található (337 mű). Ezt egészíti ki azoknak a kolligátum köteteknek a bemutatása, amelyekben egy-egy ősnymtatvány is fennmaradt. Vagyis az *incunabulum* katalógus lehetővé teszi azt is, hogy a történetileg kialakult kézirat–ősnymtatvány, ősnymtatvány–16. századi nyomtatvány, illetve kézirat–ősnymtatvány–16. századi nyomtatvány együtteseket egyben is láthassuk. A kötetekben szereplő kézírásos bejegyzések *in extenso* szerepelnek a most kézben tartott kötetben, részletes jegyzetekkel az egyes személyeket, a rájuk vonatkozó szakirodalmat tekintve is. Emellett feltűnően gazdag az *opera omnia* jellegű kiadásokban szereplő kisebb munkák bemutatása. Nem magától értetődő ugyanis az, hogy egy Galénosz „minden munkái” alatt mit értettek mondjuk 1490-ben, Velencében (Cat. Nr. 110.). A mostani kötet-katalógus ezt a tételt például a 115–128. oldalakon részletezi, bemutatva a kiadásba (Diomedes Bonardus) felvett 78, Galénosznak tulajdonított munkát. Valamennyit azonosítva, és jelezve, hogy az ősnymtatvány kiadásokban ezek még hol szerepelnek.

Nem túlzás tehát azt állítani, hogy ez a katalógus egyben a 15. század második felének élettudományi szakkönyvtárát is bemutatja. Az akkor olvasott, a gyakorlatban alkalmazott ókori, középkori, és kortárs szerzők műveit. Jól követhető az is, hogy milyen ütemben jelentek meg nyomtatásban ezek a művek, és külön érdekes látni köztük az arab, illetve zsidó szövegek latin fordításainak kiadásait is. Ezt a „szakmai gyűjteményt” egészítik ki a metszettekkel különösen gazdagon illusztrált kiadások,

mint Hartmann Schedel *Liber chronicarum*ja, Bernhard von Breidenbach *Le saint voyage et pèlerinage de Jérusalem*je, illetve olyan, a korban népszerű humanista szerzők művei, mint Jodocus Badius, Sebastian Brandt, vagy éppen a hadtudományi szerző Roberto Valturio (Mátyás király egyik kedvence). Nem hiányozhat persze néhány kegyességi mű sem, és talán nem véletlen, hogy Temesvári Pelbárt munkái is megőrződtek ezekben a könyvtárakban is.

Fontos figyelni arra is, hogy a 15. század végén a tudományos irodalomban is megjelent a vernakularitás. Hét olasz, kilenc francia és tíz német, és egy flamand nyelvű munka képviseli ezt a csoportot. Kitalálhatóan ezek közt a legtöbb herbáriumos könyv, vagy népszerű, a gyógyítást segítő művek.

A humanista tudomány hazája Itália. Nem véletlenül a legtöbb, 156 kiadás származik innen, főleg Velencéből (105 editio). A német nyelvterületen adtak ki a katalógusban szereplő 57 tételt, míg a francián 56-ot. Németalföld 3 kiadással szerepel. Közhelyszerű üzenet ez a számsor arra vonatkozóan, hogy az angliai könyvkiadás sem az ősnymotatványokat tekintve, sem majd a 16. században – amikor a három jelentős nyelvterület (olasz, német, francia) könyvtermelése kiegyenlítődik, és a Németalföld felzárkózik – nem képez jelentős hányadot az európai kultúrában.

A régi könyvek leírásának egyik leginkább érdekes területe, amely igazán sok művelődéstörténeti tanulságot hordoz, a kéziratos bejegyzések világa. Megőrzött-e a bemutatott korpusz olyan üzenetet, amelyből egy-egy korabeli tudós magánolvasmányairól tájékozódhatunk. Az egyes tételek külön-külön érdekes, de ebben az esetben nagyobb mennyiségű könyv nem származik egyetlen egykori tulajdonostól. Oka lehet ennek az a tény, hogy azok a könyvtárak, amelyeknek mostani ősnymotatványait írja le ez a kötet, a 19. században, vagy éppen az követően alakultak ki, jutottak jelentősebb régibb állományhoz.

Külön értéke a kötetnek az is, hogy a kötet történet szakemberi jól használhatják. Nem egyszerűen a részletes leírás miatt, hanem azért is, mert minden, a 15. századból származó bé-

lyegző lenyomatot külön is közölnek. Ehhez a mutató-részhez tartozik a kötészeti műhelyek regisztere, továbbá egy, a kötésttechnikákat külön is csoportosító index. Praktikus segédlet a kötet végén, hogy az szerzők betűrendjébe rendezett katalógushoz, az egyes könyvtárakra vonatkozóan külön is szerepelnek mutatók, ide értve a mindenütt használt ősnymotatvány nyilvántartásokra (ISTC, GW stb.) mutató koncordanciákat.

A hosszú idő alatt, rendszeres munkával, szisztematikus, elkövetően elkészülő leírások egy kötetbe szerkesztése számos olyan hozzáadott értéket hordoz, amely az elektronikus katalógusok használatával nem elérhető információkat közöl. Értsem ez alatt az egy-egy speciális szakmai területre vonatkozó mutatók alapján egyben látható csoportokat. Ezt így, adatbázist használva soha sem láthatnánk.

MONOK ISTVÁN

Szöts Zoltán Oszkár, Az Országos Széchényi Könyvtár egykori első világháborús gyűjteménye, Országos Széchényi Könyvtár–Gondolat, Budapest, 2014, 356 p.

Részben az aktualitás, részben a könyvtári múlt feltárása inspirálta Szöts Zoltán Oszkár könyvét, amely a nemzeti könyvtár egyik szinte teljesen ismeretlen történetű és tartalmú, ma már egységében nem létező gyűjteményrészével foglalkozik.

A több fejezetből álló munka elején a szerző röviden áttekinti az OSZK történetét 1949-ig, hogy elhelyezhesse abban a háborús korszak szervezetét és vezetését. Ismerteti az új, speciális beszerzések okozta raktározási problémákat, a férfiak harcterre vonulásának közvetett könyvtári következményét – a nők előtt is megnyíltak a szakmai munka feltételei – a háborús anyag különgyűjteményének más állományrészekkel kialakult kapcsolatát és a háború közvetlen, a működést befolyásoló, gátló körülményeit.

A második fejezet foglalkozik az első világháborús gyűjtemény történetével, amelynek ötlete, létrehozása német példa alapján, 1914 augusztusában születhetett. Gyarapítására több